

Mihai Eminescu poet national si universal

Miracolul eminescian a stat insa in faptul de a fi dobandit o limba in acelasi timp noua si proaspata”. Pentru aceasta, spune Tudor Vianu, “Eminescu n-a trebuit sa se lupte cu limba, asa cum au facut unii din emulii sai de mai tarziu. I-a fost de ajuns sa se aseza in curentul limbii si sa-si inalte panzele in directia in care sufla duhul ei”.

Creator pentru care poezia nu este un exercitiu exterior, ci un mod profund de existenta, Eminescu nu putea sa nu-si puna problemele esentiale ale artei scrisului, sa nu se intrebe in legatura cu menirea sa de poet si cu sensul artei sale. Aceste chestiuni nu au luat insa la el forma unor docte teoretizari, ci, cu exceptia unor articole, au imbracat vesmantul insusi al poeziei, in creatii avind, in totalitate su partial, caracter de arta poetica.

Trei idei fundamentale domina conceptia despre poezie a lui Eminescu: 1) necesitatea absoluta ca poetul sa aiba ideal inalt, ceea ce exclude compromisul, scrisul in vederea obtinerii unor avantaje materiale; 2) necesitatea unei perfecte concordante intre continutul ideatic si forma expresiei poetice si 3) in raport cu natura, arta nu trebuie sa fie o simpla copie, ci o transfigurare a lumii reale intr-o lume fictiva, rod al geniului poetic.

Specificul unei literaturi nationale este reprezentat de inglobarea tuturor operelor valoroase create de scriitorii unui popor, de-a lungul timpului. Cele mai importante teme care se situeaza in specificul national al creatiei eminesciene sunt: natura, folclorul si istoria. In plan national, Eminescu este exponentul nedesmintit al pamantului nostru, “este expresia integrala a sufletului romanesc” (N. Iorga).

In cadrul literaturii universale patrund numai operele care intr-o forma artistica desavarsita exprima teme si motive majore in literatura nationala dar mai ales universala: lirica de meditatie sociala (*Memento mori*, *Junii corupti*, *Ai nostri tineri*, *Epigonii*, *Imparat si proletar*, *Scrisoarea I*), lirica iubirii si a naturii (*Floare albastra*, *Dorinta*, *Craiasa din povesti*, *Calin*), precum si motive din filozofie (*Luceafarul*, *Scrisoarea I*, *Memento mori*).

Prin creatiile sale, Eminescu ne inalta in universalitate, stapanind universul cuvantului poetic.

Viata lui Eminescu este una exemplara. Nu este viata unui sfant si nici a unui erou in sensul consacrat de biografiile care idealizeaza. Este viata unui geniu care a trait permanent cu privirea atintita spre inaltele idealuri: de arta, de cunoastere, nationale, de puritate sufleteasca si de daruire, care a trait aproape exclusiv prin si pentru opera sa, neacceptand compromisuri si daruind acestor idealuri tot ce avea mai bun in propria fiinta, pana la negarea de sine.

Au mai putina importanta data precisa si locul nasterii poetului, daca a fost 20 decembrie 1849 sau 15 ianuarie 1850, la Botosani sau la Ipotesti. Are insa importanta copilaria, fascinata de padure, de basme, de doine. Au importanta toate peregrinarile sale prin tara, care l-au facut, inca adolescent, sa cunoasca aproape toate tinuturile romanesti, cu oamenii, graiul si traditiile lor istorice si culturale. Studiile de la Cernauti si mai cu seama cele de la Viena si Berlin ne prezinta un Eminescu insetat de cunoastere, un pasionat al lecturii, nu in vederea obtinerii unor posturi bine remunerate ori a unor titluri academice, pe care nu le-a obtinut, de altfel niciodata, ci numai din dorinta de a-si imbogati mintea. Datele astfel acumulate, cunoasterea temeinica a vechilor carti romanesti, rezultand astfel, o asimilare aproape completa a istoriei neamului nostru, s-au integrat organic in opera sa.

Activitatea de revizor scolar a lui Eminescu, precum si aceea de ziarist la *Curierul de Iasi* si mai ales la *Timpul* scot la lumina spiritul sau de dreptate si altruismul, generozitatea totalei daruiri de sine in sustinerea unei idei de interes general.

Franturi din portretul lui Eminescu se reflecta in propria opera. O bine cunoscuta postuma releva timpuria sa dragoste pentru natura:

“Fiind baiet, paduri cutreieram / Si ma culcam ades langa izvor, / Iar bratul drept sub cap eu mi-l puneam / S-aud cum apa suna-ncetisor; / Un freamat lin trecea din ram in ram / Si un miros venea adormitor. / Astfel ades eu nopti intregi am mas, / Bland inganat de-al valurilor glas.”

Ecoul unei regretate si remediabil trecute copilarii rasuna in sufletul poetului cu amintirea multimei de basme si traditii populare care i-au fermecat primii ani de viata si au lasat urme puternice in opera sa:

“Trecut-au anii ca nori lungi pe sesuri / Si niciodata n-or sa vie iara, / Cacinuma-ncanta azi cum ma miscara / Povesti si doine, ghicitori, eresuri // Ce fruntea-mi de copil o-nseinara, / Abia-ntelese, pline de-ntelesuri-.”

Conceptia lui Mihai Eminescu despre poezie si misiunea poetului se cristalizeaza nu in studii sistematice ci in intreaga sa opera. Mentionam, insa si cateva dintre creatiile sale in care intalnim atat idei din poetica romantica

pasoptista, cat si din filozofia geniului solitar:*Oda (in metru antic), Epigonii, Glossa, Criticilor mei, Icoana si privaz, Eu nu cred nici in Iehova, Odin si poetul, Iambul, Numai poetul..., In zadar in colbul scolii* etc.

Eminescu se situeaza singur in categoria scriitorilor romantici - in poezia *Eu nu cred nici in Iehova*: “Nu ma-ncantati nici cu clasici,/ Nici cu stil curat si antic- /Toate-mi sunt deopotriva, // Eu raman ce-am fost: romantic”.

Prin *Glossa*, Eminescu se inscrie in clasicitate: pretuirea artei antice, promovarea idealurilor de bine, frumos, adevar, echilibru, perfectiune, claritatea stilului. Imposibilitatea unei integrari intr-o lume mediocra il face pe poet sa rosteasca sarcastic: “Privitor ca la teatru. Tu in lume sa te-nchipui: /Joace unul si pe patru / Totusi tu ghici-vei chipu-i,/ Si de plange, de se cearta, / Tu in colt petreci in tine / Si-ntelegi din a lor arta / Ce e rau si ce e bine”.

In *Epigonii* defineste poezia in antiteza cu stiinta: “Ce e cugetarea sacra? Combinare maiestrita / Unor lucruri nexistente; carte trista si-nalcita, / Ce mai mult o incifreaza cel ce vrea a descifra. / Ce e poezia? Inger palid cu priviri curate,/ Voluptos joc de icoane si cu glasuri tremurate, /Strai de purpura si aur peste tarana cea grea”. In conceptia eminesciana, poezia este o creatie pura, curata, un joc de imagini si sunete, o transfigurare a realului, o posibila proiectie a perfectiunii in eternitate.

Semnalam conceptia eminesciana in ceea ce priveste legatura artei cu viata (*In zadar in colbul scolii, Criticilor mei*): ”E usor a scrie versuri / Cand nimic nu ai a spune” sau : “Nu e carte sa inveti / Ca viata s-aiba pret - / Ci traieste, chinuieste / Si de toate patimiste / S-ai s-auzi cum iarba creste.”

Se autodefineste in *Iambul* : “De mult ma lupt catand in vers masura” sau in *Oda (in metru antic)* : “De-al meu propriu vis, mistuit ma vaiet, / Pe-al meu propriu rug , ma topesc in flacari.../ Pot sa mai reinviu luminos din el ca / Pasarea Phoenix?”.

Visul de nemurire, comparabil cu zborul pasarilor, este exprimat sublim in poezia testamentara, arta poetica *Numai poetul...*, comparabila cu *Testamentul* lui Ienachita Vacarescu: “Lumea toata-i trecatoare / Oamenii se trec si mor / Ca si miile de unde, / Ce un suflet le patrunde, / Treierand necontenit / Sanul marii infinit.// Numai poetul, / Ca pasari ce zboara / Deasupra valurilor, / Trece peste nemarginirea timpului: / In ramurile gandului,/ In sfintele lunci, / Unde pasari ca el / Se intrec in cantari”.

Aceste motive apartin unor curente de idei de circulatie universala, dar geniul poetului, modelul sau inegalabil de interpretare, este omniprezent.

Dragostea si natura sunt teme romantice permanente in creatia lui Eminescu. Ele sunt de o mare inportanta pentru statutul dualist al poetului

(national si universal) deoarece imbina cu succes lirica binecunoscuta a dragostei, cu cea a naturii, dar nu a unei naturi impersonale, generalizate, ci cu un puternic caracter national. Natura cunoaste la Eminescu doua ipostaze: una terestra si alta cosmica. Natura terestra se manifesta la Eminescu in rotirea vesnica a anotimpurilor.

Natura este umana, ocrotitoare, calda, intima sau trista, rece, in deplina concordanta cu starile sufletesti ale poetului.

G. Ibraileanu atrage atentia asupra faptului ca: "In privinta sentimentului naturii si a picturii ei, vom observa ca in prima faza Eminescu este mai obiectiv, mai dezinteresat. E drept, el nu are nici un pastel, nici o poezie consacrata numai naturii. Dar cum am vazut in poeziile lui de dragoste subiectiva, natura adesea - daca nu primeaza - e pe acelasi plan cu dragostea. Iar poezia obiectiva, unde natura e un cadru, cadrul ia proportii intinse, ca de pilda in *Calin*, in partea finala. In faza a doua, natura e intotdeauna in functiune de sentiment, si foarte adesea expresia starilor de suflet. In orice caz este cadrul strict necesar al vietii.

M. Eminescu este insa unul dintre marii poeti ai evocarii *spatiului cosmic*. Mentionam cateva momente relevante din literatura si cultura universala, avand in vedere ca si cosmicul ca si *timpul* sunt teme prezente in creatia eminesciana: *Epoopea creatiunii lumii*, din literatura asiobabiloniana, Hesiod - *Teogonia* (nasterea zeilor), in literatura graca; *Imnul creatiunii Rig-Veda* (in traducere de Mihai Eminescu), in literatura indiana; Lucretiu - *Despre natura lucrurilor* si Ovidiu - *Metamorfoze* - in literatura latina; Victor Hugo - *Crestinismul* - in literatura franceza si Mihai Eminescu - *Rugaciunea unui dac*, *Scrisoarea I*, *Luceafarul* - in literatura romana.

La M. Eminescu se intrepatrund motive si stari sufletesti, precum: apa, codrul, teiul, izvorul, luna, stelele, floarea albastra, cornul, luceferi, extazul, duiosia, luciditatea, exaltarea, sarcasmul, revolta. *Dragostea* cunoaste dimensiuni, de la suferinta, iubiri pierdute: *Si daca...*, *Floare albastra*, *Lacul*, *Pe langa plopii fara sot*, la dragostea fara speranta: *De cate ori, iubito...*, *Daca iubesti fara sa spera*, *Sara pe deal*, la dragostea implinita: *Calin*, *Povestea teiului*, *De ce te temi*.

In evocarea dragostei, natura este bogat colorata: flori de tei, trandafiri rosii, nuferi galbeni, flori albastre, romanite, ceea ce da o nota luminoasa in care olfactivul, vizualul dau mister dragostei. Natura se intuneca si ea, marea devenind leaganul somnului si al mortii, codrul - imparat slav.

G. Calinescu situeaza natura - ca peisaj - in Moldova. Simbolul unor motive este revelator: teiul sfant - mireasma imbatatoare; singuratatea - plopul; copilaria- ciresul, nucul, marul; iubirea juvenila - liliacul; rusticitatea

- salcamul. Apare, in poezia eminesciana, o vegetatie lacustra: rachita, dalia, nufarul. Fauna, in schimb, este saraca: calul (alb, negru), cerbul, ciuta, pasari, fluturi. Natura apare in ipostaza feminitatii - iubita, logodnica, mireasa, plansul apei.

Tudor Vianu subliniaza faptul ca Eminescu, ca si Leopard si Vigny, se refugiaza in natura si “aceasta nu ramane fara ecou la durerile lui”.

Floarea albastra, inmiresmata de tinerete si de gratie, adreseaza invitatie vicleana la iubire visatorului care uita de viata fugara, in cele mai inalte ganduri care-l abstrag, contrapunandu-i vraja codrului, luminisul secret, refugiul pentru schimb de sarutari. Tonul invitatiei de dragoste este inconfundabil in *Floare albastra*. In poezia *Lasa-ti lumea* se identifica “labirintul iubirii” pe care poetul ar dori sa-l strabata alaturi de iubita, pe cararile intortocheate ale padurii batrane, sub scanteia astrelor. In *Dorinta* se sugereaza “o scufundare afara din timpul istoric”, in sanul vesnic al pamantului, “pentru a atinge o pace care este foarte blanda figura a mortii”. Visul de dragoste se modeleaza aici “dupa cantecul izvoarelor singuratice si dupa mangaietoea cadenta a vantului, dezvaluind sufletului esenta misterioasa a vietii universale, strabatuta de sufletul invizibil - boare, suflet, gand: “Vom visa un vis ferice, / Ingana-ne-vor c-un cant / Singuratece izvoare, / Blanda batere de vant, // Adormind de armonia / Codrului batut de ganduri, / Flori de tei de-asupra noastra / Or sa cada randuri-randuri”.

In poezia *Si daca...*, iubita este prezenta in ramura care bate in geam, in plopii care se leagana, in stelele care licaresc in vant, pentru a descoperi luna deasupra lacului: “Si daca ramuri bat in geam/ Si se cutremur plopii, /E ca in minte sa te am /Si-ncet sa te apropii”.

Peste varfuri, exprima dorul in “esenta lui cea mai pura - nazuinta catre implinire pe care noi o cautam aici pe pamant, fara a ajunge vreodata la ea, caci a o atinge ar insemna a realiza “Absolutul” ”.

De la drama sentimentala din adolescenta, din 1866, si pana la liedurile de iubire cu care s-a intors in coloanele de debut ale *Familiei* din 1883 cu: *S-a dus amorul...*, *Cand amintirile...*, *Adio*, *Ce e amorul?*, *Pe langa plopii fara sot...*, *Si daca...* “poezia de iubire a lui Eminescu a trecut prin toate treptele divinei comedii dantesti. Ea a cunoscut infernul, purgatoriul, paradisul”.

Titu Maiorescu atragea atentia asupra acestui fapt inca din 1889: “Cuvintele de amor fericit si nefericit nu se pot aplica lui Eminescu in acceptiunea de toate zilele. Ca si Leopardi in *Aspasia*, el nu vedea in femeia iubita decat o copie imperfecta a unui prototip nerealizabil” . De aici *Luceafarul* cu versurile de la sfarsit: “Ce-ti pasa tie, chip de lut, / Dac-oi fi

eu sau altul?// Traind in cercul vostru stramt / Norocul va petrece. / Ci eu in lumea mea ma simt / Nemuritor si rece”.

Meditatia istorica si satira sociala in poezia eminesciana sunt dominate de caracterul meditativ, elegiac si satiric.

Ellegiacul se identifica mai ales in marile poeme *Memento mori*, *Egipetul*, *Muresanu. Imparat si proletar*. Ideea leitmotiv este cea a raului, a rautatii: “samburele lumii-i eterna rautate”. Raul este conservat, formele se schimba, dar raul a ramas.

Statutul de national, descoperit in meditatia istorica, se impleteste si aici cu cel universal, omniprezent in satira sociala si temele filozofice.

Viziunea satirica se releva in poezii cum sunt: *Junii corrupti*, *Epigonii*, *Ai nostri tineri*, *Scrisoarea I*, *Scrisoarea II*, *Scrisoarea III*, *Criticilor mei*, *Glossa*.

Memento mori trece in revista istoria omenirii pe epoci - de la cele mai vechi pana la caderea lui Napoleon. “Mai putin epic ca *Legenda secolelor* a lui V. Hugo - spune Perpessicius -, poemul realizeaza aceasta succesiune a civilizatiilor acoperite de nisip, intr-un registru descriptiv, in largi panouri evocatoare”. Poemul cuprinde 1302 versuri - dovedind predilectia poetului pentru creatii dintre cele mai extinse.

In *Scrisoarea III* Eminescu realizeaza o ampla meditatie asupra trecutului din perspectiva prezentului si a prezentului din perspectiva trecutului, geniul fiind aici reprezentat de omul politic.

Oprindu-ne succint asupra temei *Folclorul, izvor de inspiratie la Eminescu*, aducem ca argument, in deschidere, aprecierea lui G. Calinescu, apreciere care fixeaza tiparele creatiei poetice, din perspectiva legaturii poetului cu literatura populara: “Cea mai mare insusire a lui Eminescu este de a face poezie populara fara sa imite, si, cu idei culte, de a cobori la acel sublim impersonalism poporan”.

Si tot G. Calinescu, sublinia faptul ca poezia *Revedere* este poezia cu cea mai fireasca infatisare poporana, care cuprinde idei culte inalte. “Codrul vorbind este un mit desavarsit, fiindca simbolul poetic pe care-l contine (inertia indiferenta a spetelor) starneste peste tot procesul intelectual”.

In *Ce te legeni...*, poetul da expresie sentimentului singuratatii, sentiment provocat de scurgerea timpului, de trecerea vremii”.

Capodoperele eminesciene *Scrisoarea I*, *Glossa*, si *Luceafarul* pun in valoare marea capacitate de sinteza filozofica si de creatie, ceea ce a determinat variate analize, unele exhaustive, altele partiale.

Teme aproape comune: *conditia omului de geniu*, *cosmogonia*, *timpul* si mai ales *perfectiunea artistica*, constituie leitmotivul creatiilor mentionate.

Scrisoarea I, poem cu o structura romantica, filosofica, abordeaza relatia *omului de geniu* cu timpul si societatea marginita, nasterea, evolutia si dramatica previziune a stingerii sistemului cosmic.

Poemul releva dubla ipostaza a omului de geniu, a cugetatorului - pe de-o parte, meditatie filosofica asupra marilor probleme, precum si satira determinata de relatia omului de geniu cu societatea incapabila de a intelege conditia geniului.

Se identifica in poem motive cum sunt: *timpul*, identitatea oamenilor in fata mortii, *cosmogonia*, *conditia geniului*. Ideile poetice se inscriu in contextul unor sentimente de dezavuare, compasiune si amaraciune. Tonul general este cel elegiac.

Si in *Scrisoarea I* se identifica o bivalenta a timpului: timpul cosmic - simbolizat de "luna" - care deschide si inchide poemul: "Luna varsa peste toate voluptoasa ei vapaie,/ iar din noaptea amintirii o vecie-ntreaga scoate / De dureri, pe care insa le simtim ca-n vis pe toate.// Intre ziduri, printre arbori ce se scutura in floare, / Cum revarsa luna plina linistita ei splendoare !".

Timpul muritor - simbolizat de "ceasornic"- deschide poemul : "Cand cu gene ostenite sara suflu-n lumanare-/ Doar ceasornicul urmeaza lung-a timpului carare...". Ceea ce retine atentia in mod deosebit in poem este nasterea si moartea cosmosului.

Cu poezia *Glossa*, capodopera de factura clasica, cu valoare gnomică, in care reflectiile si sentintele au gravitatea unor inscriptii, aduce in literatura noastra teme si motive cum sunt: timpul- cu dimensiunile sale: "*fugit irreparabile tempus*", "*fortuna labilis*" si "*vanitas vanitatum*": viata ca teatru, prezentul etern.

Si in poemul *Luceafarul* motivul timpului constituie principalul motiv de inspiratie.

Timpul "Domniei celei lungi", echivalent cu Vesnicia, in *Luceafarul* se poate identifica in raportul dintre dorinta si timp, dintre vointa si miscare, cu un cuvânt - devenirea: "Nasterea timpului coincide cu dorinta de viata in *Luceafarul*". Devenirea nu poate insa exista in infinitul imobil, in "eterna repetare ciclica". Dorinta lui Hyperion, dorinta careia i se opune demiurgul, "Dumnezeu". *Luceafarul* va ramane deasupra acestei zone, in care nu exista succesiune de generatii, de nasteri si morti, "intr-un cuvânt nu exista timp".

Poemul *Luceafarul* sintetizeaza izvoarele de inspiratie eminesciana: *izvoarele folclorice* (*Fata din gradina de aur*, basmul cules de germanul Richard Kunisch), motivul zburatorului; *izvoare filozofice* - filosofia lui Arthur Schopenhauer in legatura cu genul si omul comun; *izvoare mitologice* - mitologia greaca, indiana, crestina si *izvoare biografice* -

propria experienta de viata a poetului. Izvoarele mentionate stau la baza intregii creatii eminesciene.

Pornind de la ideea ca, prin *Luceafarul*, Eminescu se intrece pe sine, Tudor Vianu, intuind in poem, “o sinteza a categoriilor lirice mai de seama ale creatiei poetului”, preciza (in *Studii de literatura romana*): “Daca moartea ar voi ca in noianul vremurilor viitoare intreaga opera poetica a lui Eminescu sa se piarda dupa cum lucru s-a intamplat cu atatea opere ale antichitatii, si numai *Luceafarul* sa se pastreze, stranepotii nostri ar putea culege din ea imaginea esentiala a poetului”.

Idila terestra reprezinta implinirea aspiratiei spre fericire a perechii pamantesti, si nu o neputinta morala a Catalinei. Hyperion intelege si raspunde chemarii, lumina sa revasandu-se peste norocul fetei: “-Cobori in jos luceafar bland/ Alunecand pe-o raza,/ Patrunde-n codru si in gand, / Norocu-mi lumineaza !”.

Astfel, poemul dezvolta, ca si alte creatii eminesciene, motivul iubirii care eternizeaza. Aici, iubirea neinteleasa este datorata incapacitatii femeii de a retine sensurile adanci ale patimii spre vesnicie. Zoe Dumitrescu-Busulenga fixeaza in studiul sau asupra lui Eminescu sensurile adanci ale poemului: “...rasplata jertfei sale: cunoasterea. Acum el va afla ca ingerul - simbol al desavarsirii, al puritatii - nu este in iubita, ci tot in el; ca el nu ar avea nevoie sa se inalte prin ea, ci ea, fiinta de lut, ar fi trebuit sa nazuiasca spre culmile spiritului pe care-l stapanea el”.

Constituita prin sinteza izvoarelor folclorice ale lirismului, cu cateva din marile directii ale poeziei si gandirii europene - sinteza savarsita intr-o structura creatoare purtand pecetea geniului - opera lui Eminescu, poet al visului cosmic si mitologic, isi are locul propriu atat in literatura romana, cat si in cea universala.